

AJASSA LIIKKUU

Olut tulee Islantiin

Islanti on merkittävän alkoholipoliittisen muutoksen edessä. Ensi vuoden maaliskuun alusta maassa saa myydä ja amiskella olutta, joka on ollut kiellettyä kahdeksan vuosikymmentä.

Mitä oluen vapauttamisesta seuraa? Sitä pohtii tässä haastattelussa islantilainen alkoholitutkija Hildigunnur Ólafsdóttir. Hän on koulutukseltaan kriminologi ja työskentelee Reykjavikissa yliopistolaisen keskussairaalan psykiatrisessa instituutissa, jossa hän johtaa yhteiskuntatieteellistä alkoholitutkimusta.

Hildigunnur Ólafsdóttir toteaa juomatapojen olevan Islannissa kansainvälistymässä. Rinnakkain on kahdentyyppisiä juomatapoja, perinteinen humalahakuinen, viikonloppuihin ja erityisiin tilanteisiin keskittyvä juominen ja alkoholin käyttö pitkin viikkoa erilaisissa tilanteissa.

Kulutus lievässä nousussa

Miten arvioit Islannin alkoholipoliittista tilannetta tällä hetkellä? Miten se on kehittynyt viime vuosina?

— Kokonaiskulutus on Islannissa ollut alhaisempi kuin yleensä Euroopassa. Kymmenen viime vuoden aikana on tapahtunut lievää kasvua, ja me lähestymme Norjan tasoa.

Kuinka luotettavia kulutusluvut ovat? Paljonko juodaan sellaista alkoholia, joka ei näy virallisissa tilastoissa, kuten kotona valmistettua alkoholia tai turistialkoholia?

— Rekisteröimättömän alkoholin kulutuksessa on tapahtunut muutoksia. Salakuljetusta on ollut kauan, ja se oli hyvin laajaa 50- ja 60-luvulla. Viime aikoina se on jälleen vähän lisääntynyt. Pysyvänä ongelmana on se, ettei tiedetä tarkkaan, kuinka pal-

jon alkoholia salakuljetetaan. Verotoman alkoholin määrä on noussut erittäin paljon sen vuoksi, että lentoliikenne on lisääntynyt ja ihmiset matkustavat entistä enemmän.

Ja Islantiin tullessakin voi lento-
asemalla ostaa verotonta alkoholia.

— Arvelen, että kaikki tai ainakin melkein kaikki ostavat, ehkä 90 prosenttia matkustajista.

— Kotipolito on perinne kielto-
lain ajoilta, ja niihin aikoihin verrattuna se on tuntuvasti vähentynyt. Sen sijaan kotiviinin valmistaminen on yleistynyt, ja sitä lisäsi erityisesti ns. kolmen viikon viinin tuominen markkinoille. Sen valmistus on kuitenkin vähentynyt siitä, mitä se oli viitisen vuotta sitten. Reykjavikissa ja koko pääkaupunkiseudulla, jossa on helpompaa saada alkoholijuomia, ei kotona tapahtuvalla valmistuksella ole samaa merkitystä kuin maa-
seudulla. Siellä joutuu matkustamaan pitkiäkin matkoja ostamaan alkoholia.

Kuinka suurta rekisteröimättömän alkoholin kulutus on verrattuna virallisiin kulutuslukuihin?

— Se on noin 10—20 prosentin luokkaa.

Juomatavat kansainvälistyvät

Sanoit, että kulutus on nousussa. Mikä sen aiheuttaa?

— Suhtautuminen alkoholiin on muuttunut. Alkoholia koskevat normit ovat meillä olleet varsin tiukat, ja niillä on juurensa voimakkaassa raitiusliikkeessä. Kuitenkin on tapahtunut sukupolven vaihdos, ja arvelen, että olemme saaneet oman ”määrän sukupolvemme”, joka on saanut vaikutteita muualta. Ihmiset ovat asuneet muissa maissa, käyneet etelässä, oppineet tuntemaan toisenlaisia juomatapoja, ja myös elokuva ja televisio ovat vaikuttaneet esittäessään, kuinka alkoholia käytetään yhä useammissa elämäntilanteissa. Tämä on vieraannuttanut ihmisiä perinteises-

tä islantilaisesta juomiskulttuurista. Kysymys on juomatapojen kansainvälistymisestä.

Aikaisemmin Islannissa on siis juotu tietyissä tilanteissa, juhlissa, häissä, viikonloppuina?

— Aikaisemmin kulutus todella keskittyi nykyistä enemmän viikonloppuun, perjantai- ja lauantai-iltaan, ja erityisiin tilanteisiin ja juhliin.

Missä määrin juomatapojen muutokset tuntuvat Islannin alkoholikulttuurissa?

— Meillä on rinnakkain pääasiallisesti kahdentyyppisiä juomatapoja. Perinteisten juomatapojen mukaan juodaan harvemmin ja erityisissä tilanteissa ja voidaan myös juoda humalaan. Mutta samanaikaisesti ovat yleistymässä keskieuropalaistyyppiset juomatavat, toisin sanoen juodaan erilaisissa tilanteissa pitkin viikkoa, mutta kohtuullisesti. Edelläkävijöitä uusien juomatapojen omaksumisessa ovat olleet ne, joilla on ollut kosketusta muihin maihin ja jotka ovat opiskelleet tai työskennelleet ulkomailla. Perinteiset juomatavat eivät ole enää niin hallitsevia kuin aikaisemmin.

— Samanaikaisesti on erityisesti Reykjavikissa tapahtunut ravintoloiden rakenteessa muutos, joka vastaa myös juomatavoissa tapahtunutta muutosta. Aikaisemmin ravintolat olivat lähinnä tanssipaikkoja. Mutta tänään ravintolatarjonta on paljon vaihtelevampi. On pieniä ruokapaikkoja, diskoteekkejä, kahviloita.

Miten on vanhempien ikäpolvien laita, ovatko myös ne muuttaneet juomatapojaan?

— Ovat kyllä. Meidän tutkimuksemme osoittavat, että myös vanhempia ihmisiä rekrytoitu alkoholin käyttäjiksi, ja tämä koskee erityisesti naisia. Vanhempien naisten alkoholin käyttö on meidän kulttuurissamme perinteisesti ollut varsin vaatimatonta, mutta myös he ovat vaikuttaneet alttiita, ja yhä useammat naiset

— Meidän mielestämme olutkysymyksen tutkiminen on tärkeää, sillä se, että markkinoille tulee uusi alkoholijuoma, on ainutlaatuinen tilanne läntisessä teollisuusmaassa. Kieltolaki tuli Islannissa voimaan vuonna 1909, espanjalaiset viinit vapautettiin vuonna 1922 ja viina vuonna 1935, mutta olut vapautetaan vasta vuonna 1989. Mitään vastaavaa ei ole tapahtunut muissa teollisuusmaissa, mutta eräät kehitysmaat ovat olleet vastaavassa tilanteessa. Ne ovat saaneet alkoholijuomia, joita niillä ei aikaisemmin ole ollut. Kehitysmaille saattaa olla kiinnostavaa, mitä Islannissa tapahtuu.

Alkoholipolitiik-lehden toimitusneuvosto valitsi Hildigunnur Ólafsdóttirin puheenjohtajakseen äskettäin Maarianhaminassa pitämässään kokouksessa. Sieltä on myös kuvamme.

ja myös iältään vanhemmat ovat ryhtyneet käyttämään alkoholia.

Mihin kulutuksen kasvu on ohjautunut, viinaan vai viiniin?

— Viinan osuus koko kulutuksesta on ollut yli 90 prosenttia, mutta siinä on tapahtunut vaihtelua. 70-luvun lopulla viinin osuus alkoi kasvaa viinan kustannuksella. Kysymys oli sekä siitä, että ihmiset omaksuivat uusia juomatapoja ja siirtyivät viinasta viiniin, että myös siitä, että hinnoissa tapahtui muutoksia ja viinistä tuli viinaa suhteellisesti halvempaa. Mutta hintapolitiikka on jälleen muuttunut, ja siitä aiheutuu, että viinan kulutus on kasvussa.

Väärinkäyttö suurin ongelma

Mitkä ovat mielestäsi tämän hetken suurimmat alkoholipoliittiset ongelmat Islannissa?

— Suurin ongelma on alkoholin väärinkäyttö. Kun humalaan juominen on perinteisissä juomatavoissa leimallinen piirre, ovat alkoholin käytön sosiaaliset haitat suuret. Eniten kärsivät perheet.

— Uusi pulma aiheutuu siitä, ettemme tiedä, mitä tapahtuu sen jälkeen, kun olutkielto kumotaan maaliskuun alussa ensi vuonna.

Miten yhteiskunta on reagoinut tähän ongelmaan?

— Alkoholin väärinkäyttäjien hoito on Islannissa kattavimpia koko maailmassa, samalla tasolla kuin joissakin osissa Yhdysvaltoja. Tutkimuksista tiedämme, että 10 prosenttia 40-vuotiaista islantilaisista miehistä on saanut hoitoa alkoholin väärinkäytön vuoksi.

— Tiedämme myös sen, että ne, jotka nyt joutuvat hoitoon, muodostavat kokonaan toisenlaisen ryhmän kuin ne, jotka rekisteröitiin väärinkäyttäjiksi 50-luvulla. Näin on siksi, että nykyisin alkoholiongelmaan puututaan paljon aikaisemmin.

Suuri ero Helsinkiin verrattuna on se, ettei Reykjavikin kaduilla juurikaan näe asunnottomia alkoholisteja.

— 60-luvun lopussa Reykjavikin kaupunki perusti hoitolan, johon asunnottomat saattavat tulla ja jossa he voivat peseytyä, syödä ja nukkua ja josta he saavat puhtaita vaatteita. Sillä oli valtava merkitys asunnottomille alkoholin väärinkäyttäjille. Reykjavikin lähellä on yksityinen hoitokoti vanhempia alkoholisteja varten.

— Ne, jotka tänään ovat asunnottomia, ovat nuorempia ihmisiä. Heillä on useampia ongelmia kuin vain alkoholi, myös päihteiden sekakäyttöä, psyykkisiä ja sosiaalisia ongelmia, ja he ovat usein käyneet läpi kaikki sosiaaliset instituutiot ja tukimuodot, joita on olemassa.

Miten on huumeongelman laita Islannissa?

— Huumeongelma on alkoholiongelmaa pienempi. Huumeet ovat kyllä tulleet Islantiin, mutta meillä ei ole koskaan ollut heroïinia, joten ongelma on lievempi kuin monissa muissa maissa. Kannabiksen käyttö on aika laajaa, ja myös amfetamiini on suurimpia ongelmia.

Entä sitten lääkeaineet?

— Aikaisemmin Islanti oli huippumaa psyykenlääkkeiden käytössä, mutta sitten annettiin uusia määräyksiä, joilla sitä rajoitettiin. Kuitenkin Islannissa käytetään edelleenkin aika suuria määriä psyykenlääkkeitä. Sitä, missä määrin tapahtuu väärinkäyttöä, on tutkittu varsin vähän. Useimpien nuorempiin ikäluokkiin kuuluvien laitoshoitoon joutuvien ongelmana on päihteiden sekakäyttö.

Myös taloudelliset tekijät olutkiellon kumoamisen taustalla

Islannin alkoholioloissa tapahtuu suuri muutos, kun olut tulee saataville ensi maaliskuun alussa. Mihin oluene vapauttamispäätös perustuu?

— Asiasta on keskusteltu aina kieltolain kumoamisesta lähtien ja sitä on käsitelty alltingissa säännöllisin väliajoin. Viime vuosina on kysymys ollut enää vain ajankohdasta. Islannissa on tapahtunut sukupolven vaihdos, ja nuoremmat ikäluokat ovat toivoneet, että olutta olisi saatavilla. Perusteluna on esitetty, ettei valtion pitäisi olla paternalistinen valtio, joka päättää, millaista alkoholia käytetään. Se täytyy kunkin voida itse ratkaista. Toinen peruste on ollut se, että on suotavampaa, että ihmiset juovat olutta kuin muita alkoholijuomia.

Entä taloudelliset perusteet?

— Taloudelliset tekijät eivät ole tulleet kovinkaan paljon esille julkisessa keskustelussa, mutta selvää on, että ne ovat olleet taustalla. Taloudelliset intressit ovat myös painaneet ratkaisussa.

Sekä valtion että panimoiden intressit?

— Erityisesti panimoiden. Meillä on viime aikoina markkinoitu voimakkaasti pilsneriä, jonka alkoholipitoisuus on alhainen. Tällä alueella on käyty hintasotaa. Näin on pyritty, aivan kuten Suomessakin, tekemään merkki tunnetuksi ja saamaan ihmiset valitsemaan oman merkkinsä. Kun on tottunut juomaan tiettyä pilsneriä, on helppo siirtyä vahvempiin, kun ne tulevat.

Olut ei korvaa viinaa

Mitä arvelet Islannissa tapahtuvan maaliskuun ensimmäisen päivän jälkeen?

— Päätöksen mukaan olutta saa myydä alkoholiliikkeen myymälöissä, ja sitä saa myös ravintoloissa, jotka saavat oikeuden anniskella olutta. Mistään muista alkoholipoliittisista toimista ei ole päätetty. Alkoholit on Islannissa kallista, ja on lähdetty siitä, että oluen hinta tulee olemaan samalla tasolla kuin viinin, joten siitä tulee kallista.

— Arvelen, että alkoholin kulutus lisääntyy jonkin verran, mutta ei eh-

kä niin paljon kuin on epäilty. En nimittäin usko, että olut korvaisi viinaa, sillä jos haluaa saada humalan, viina on edelleen hinnaltaan edullisinta. Voidaan olettaa, että olutta juodaan muiden alkoholijuomien lisäksi ja mahdollisesti pitkin viikkoa, ei ehkä niinkään viikonloppuun keskittyen.

— Voi käydä myös niin, että olueta tulee ravintoloille tärkeä myyntiartikkeli. Sen näimme sinä aikana, jolloin ravintolat saattoivat tarjoilla viinan ja kevyen oluen sekoitusta oluena. Se oli suosittu juoma. Olueta voi tulla nimenomaan ravintola-juoma.

— Voidaan myös ajatella, että kun olutta myydään alkoholiliikkeen myymälöissä, ei sinne mennä ostamaan esimerkiksi vain yhtä pulloa, vaan ostetaan enemmän, ehkäpä suuriakin määriä olutta, joka sitten varastoidaan kotona. Näin olut tulee koteihin ja on helposti saatavilla.

Rattijuopumus voi lisääntyä

Pelkäätekö, että rattijuopumus lisääntyy oluen vapauttamisen myötä?

— Se voi todella olla yksi seuraus. Oluen vapauttamista on julkisessa keskustelussa perusteltu mm. väitteellä, ettei olut ole varsinaisen alkoholijuoma ja että voi juoda pari olutta, ennen kuin tulee alkoholin vaikutuksen alaiseksi.

— Poliisin tilastot osoittavat, että jo nyt Islanti on todettujen rattijuopumustapausten suhteen kärkimaita maailmassa. Pohjoismaisesta juomatapatutkimuksesta, joka tehtiin Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Islannissa vuonna 1979, käy ilmi, että islantilaiset sanoivat useimmin ajaneensa autoa humalassa vuoden aikana. Tämäkin osoittaa, että alkoholin vaikutuksen alaisena ajaminen on hyvin laajaa. Kun tähän tilanteeseen tulee olut, jota ihmiset eivät ole tottuneet pitämään alkoholina, rattijuopumustapaukset lisääntyvät mitä todennäköisimmin.

Mitä arvelet, lisääntykö alkoholin väärinkäyttö olutpäätöksen myötä?

— Muista maista tiedämme, että olutta käytetään krapulan hoitamiseen. Islannissa taas on tapana, että pullon pohjalle jätetään pieni tilkkanen krapularyypyksi seuraavan aa-

mun varalle. Arvelen, että olutta ryhdytään käyttämään samaan tarkoitukseen. Jos se johtaa siihen, että ryyppäysjaksot pitenevät, väärinkäyttö lisääntyy.

Oluen vaikutuksia tutkitaan

Olutkiellon kumoamisen vaikutukset juomatapoihin on tärkeä ja kiinnostava tutkimuskohde. Millaista tutkimusta teillä on suunnitteilla?

— Tarkoituksena on selvittää sekä kiellon kumoamisen välittömiä vaikutuksia että pitkäaikaisvaikutuksia. Tutkimme oluen vaikutuksia terveyteen samoin kuin alkoholin väärinkäyttöön ja juomatapoihin yleisemminkin.

— Syksyllä aloitetaan tutkimus, jolla kartoitetaan väärinkäyttäjien juomatapoja ennen kiellon kumoamista ja sen jälkeen. Yleisellä juomatapojen kartoituksella selvitetään ihmisten nykyisiä juomatapoja samoin kuin sitä, mitä odotuksia ihmisillä on olutkiellon kumoamisen suhteen. Vastaava tutkimus suoritetaan vuosina 1989 ja 1990.

— Selvää on, että oluen vapauttamisesta on välittömiä seurauksia. Ihmiset haluavat kokeilla ja maistella. Mutta juomatavat eivät kehity yhdessä yössä, vaan se vaatii pitemmän ajan. Emme tiedä, millaisia muutoksia oluesta seuraa, mutta toivomme voivamme valaista niitä.

Haittojen ehkäisytoimet myöhässä

Tästä keskustelusta voi tehdä sen johtopäätöksen, että olutkiellon kumoamisen myötä Islannin alkoholioloissa on tapahtumassa merkittävä, joskaan ei dramaattinen muutos. Millaisia ennalta ehkäiseviä toimia on suunnitteilla oluen vapautumisen varalle?

— Komitea on valmistelemassa ehdotuksia tällaisista toimista. On vähän paradoksaalista, että ensin olutkielto kumotaan ja sitten asetetaan komitea, jonka tehtävänä on toimia kumoamisen vaikutuksia vastaan. Sen esitysten on oltava valmiina tämän vuoden aikana, minkä jälkeen on kaksi kuukautta aikaa panna esitykset täytäntöön. Tosiasia on, ettei mitään ennalta ehkäiseviä toimia ehditä toteuttaa.

Jorma Hentilä